

І.Б.Матяш, Ю.Ю.Мушка*

ДІЯЛЬНІСТЬ НАДЗВИЧАЙНОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ УНР В УГОРЩИНІ (1919–1924 рр.)

У статті на підставі архівної інформації висвітлюється діяльність першого дипломатичного представництва України в Угорщині – Надзвичайної дипломатичної місії УНР (1919–1924 рр.), аналізується внесок видатних українських діячів (М.Галагана, В.Сікевича, О.Кандиби, М.Шрага та ін.) у становлення та розвиток українсько-угорських дипломатичних відносин.

Зміна історіографічної парадигми в незалежній Україні позначилася на пріоритетах дослідження історії української дипломатії. Сучасні науковці в умовах свободи історичної думки на початку 1990-х років розпочали вивчення раніше замовчуваних її періодів – зовнішньої політики уряду Богдана Хмельницького, розбудови вітчизняної дипломатичної служби за доби Української революції, персоналій видатних українських дипломатів. Закономірним результатом таких студій стали дисертації Д.В.Веденєєва, О.П.Дуброви, Т.В.Заруди, С.В.Варгатюка, В.В.Соловйової¹ та ін., праці С.В.Віднянського, М.С.Держалюка, М.В.Кірсенка, М.Ф.Котляра, В.М.Матвієнка, О.В.Павлюка, В.С.Сідака та ін.², видання біографічного характеру³, започаткування збірника наукових праць "Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки"⁴, наукового щорічника "Україна дипломатична"⁵, зрештою – вихід першої синтетичної праці "Нариси з історії дипломатії України"⁶ та двотомної "Української дипломатичної енциклопедії"⁷.

Однак донині в історії української дипломатії достатньо маловивчених сторінок. До таких, зокрема, належить діяльність дипломатичних представництв УНР доби Центральної Ради, Української Держави, УНР доби Директорії та ЗУНР (ЗО УНР) у зарубіжних країнах, коли "українська дипломатія зробила свої перші кроки на міжнародній арені"⁸. Серед них і Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині. У сучасних дослідженнях з історії дипломатії доби Директорії УНР про неї згадується лише в загальних студіях (Д.В.Веденєєв, В.І.Головченко, В.М.Матвієнко, О.В.Павлюк) або у контексті створення дипломатичних представництв у країнах Центральної Європи (В.В.Соловйова, О.В.Павлюк), чи в біоісторіографічних дослідженнях (Д.В.Веденєєв, Т.С.Осташко, Я.Ю.Тинченко).

Мета даної статті полягає в реконструкції на підставі нової архівної інформації діяльності Надзвичайної дипломатичної місії в Угорщині (далі – НДМ УНР в Угорщині), що дозволить заповнити лакуни й виправити неточності в сучасній історіографії.

НДМ УНР в Угорщині була створена за доби Директорії УНР, яка помітно розширила мережу заснованих урядом гетьмана П.Скоропадського українських дипломатичних представництв у зарубіжних країнах. Нова геополітична ситуація, що склалася в Європі після завершення Першої світової війни, зумовлювала, з одного боку, необхідність організації дипломатичних представництв у новоутворених країнах, де інтереси УНР були очевидні, з другого боку, – потребу підтримки зовнішньополітичного курсу Директорії країнами Антанти або радянської Росії. Проголошений у програмній декларації Директорії 14 грудня 1918 р. принцип нейтралітету не сприяв формуванню міжнародного авторитету УНР. Попри відсутність "чіткої зовнішньополітичної концепції"⁹ Директорії, упродовж першого місяця її діяльності було визначено мету – здобути міжнародне визнання й заручитися підтримкою світової спільноти в боротьбі проти більшовиків. Відтак уже в січні 1919 р. розпочалося формування нових дипломатичних місій поспіль із дипломатичними представництвами, створеними за доби Гетьманату. Голови дипломатичних представництв приз-

**Матяш Ірина Борисівна – д-р іст. наук, професор, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства; Мушка Юрій Юрійович – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорщині.*

началися Головою Директорії за поданням Ради Народних Міністрів (далі – РНМ) і мали права директорів департаментів Міністерства закордонних справ УНР¹⁰.

2 січня 1919 р. голова РНМ і одночасно міністр закордонних справ В.М.Чехівський вніс на розгляд РНМ проект, у якому поряд із вирішенням долі інших претендентів на посольські посади пропонувалося затвердити головою "надзвичайної дипломатичної місії до Венгрії" галицького громадського і політичного діяча (за фахом – лікаря), досвідченого члена австрійського парламенту, соціал-демократа Романа Яросевича¹¹. Всі кандидатури було ухвалено. Кількома днями пізніше, 10 січня 1919 р., РНМ розглядала кандидатуру досить відомого в тодішньому світі політиків соціал-демократа М.М.Галаґана на посаду заступника міністра закордонних справ, ухваливши рішення перенести розгляд на наступне засідання¹². Для висунення цієї кандидатури, принаймні, було дві підстави. По-перше, В.М.Чехівський був добре обізнаний із політичною діяльністю однопартійця, а, по-друге, в умовах, коли на дипломатичні посади призначалися особи не лише без фахової освіти, а й почасти без найменшого досвіду, попередня діяльність Миколи Галаґана давала підстави для сподівання на успіх. Перший дипломатичний досвід він отримав як член Українського генерального військового комітету, депутат Української Центральної Ради, очоливши у грудні 1917 р. офіційну делегацію УНР для переговорів із Південно-Східним Союзом, який об'єднував автономні утворення Кубані та Області Війська Донського, про утворення загальноросійського федеративного уряду¹³, безпосередньо проводив перемови з керівництвом кубанського крайового уряду¹⁴. Наступний етап його дипломатичної кар'єри був значно складнішим і відповідальнішим. Із "благословення" голови Української Центральної Ради М.С.Грушевського він став "першим посланником незалежної України в Румунії"¹⁵. Попри дуже обмежений термін діяльності, він встиг дещо зробити для визнання незалежності України країною призначення. Однак після приходу до влади 29 квітня 1918 р. гетьмана П.Скоропадського, згідно з рішенням партії про неможливість продовження державної служби її членами-високопосадовцями в новому уряді, вже на початку травня він залишив посольську посаду. За доби Української Держави М.М.Галаґан заробляв на життя завідуванням канцелярією в Міністерстві народного здоров'я¹⁶, не полишаючи політичної діяльності (брав активну участь у підготовці приходу до влади нової політичної сили). Незабаром отримав пропозицію від В.М.Чехівського обійняти посаду голови дипломатичної місії у Великобританії, на яку відповів жартом. Мовляв, поїхав би лише "до Будапешта подивитись, як робиться революція за кордоном"¹⁷. Однак уже 16 січня 1919 р., відвідавши Міністерство закордонних справ із метою відмовитися від подібних пропозицій, він довідався від В.М.Чехівського, що "вже відбулося рішення Директорії про призначення мене головою дипломатичної місії на Угорщині. Зробив ще останню спробу уникнути цього призначення, але міністр, показуючи мені щойно одержану із канцелярії Директорії телефонограму, відповів: "З обов'язку громадянина, товаришу, мусите це виконати. Мусите коритись верховній владі України". Я скорився"¹⁸. Утім, упродовж своєї діяльності на чолі НДМ УНР в Угорщині він через різні обставини неодноразово намагався залишити цю посаду. При цьому як принциповий політик і вірний національній ідеї дипломат, Микола Галаґан виконував свої функції чесно і безкомпромісно, гостро відчуваючи свою відповідальність за долю України.

Отже, саме 37-річному Миколі Галаґану на чолі першого українського дипломатичного представництва в Угорщині довелося започатковувати українсько-угорські дипломатичні відносини незабаром після розпаду Австро-Угорської монархії та створення 16 листопада 1918 р. Угорської Республіки, з одного боку, та в умовах війни УНР із більшовицькою Росією, з другого. Це не лише ускладнювало його місію, але й посилювало відповідальність як представника незалежної держави, ключовим завданням якого було досягти визнання Угорщиною державної незалежності України.

Фактично НДМ УНР в Угорщині розпочала діяльність 24 січня 1919 р., коли М.М.Ґалаґан видав наказ про те, що він "згідно з телефонограмою Директорії УНР під № 139... приступив до виконання обов'язків Голови Надзвичайної Дипломатичної Місії в Угорщині"¹⁹. Рішення Директорії про створення від 24 січня НДМ УНР в Угорщині було офіційно прийняте лише 26 січня, а опубліковано у "Віснику УНР" 7 лютого 1919 р.²⁰ Штатна чисельність місії, згідно із затвердженою 9 січня 1919 р. Директорією постановою про штати надзвичайних дипломатичних місій, розраховувалася на сім осіб (голова, радник, 2 урядовці для доручень, 2 аташе, секретар). Процес створення місії прискорювався реальністю загрози захоплення Києва більшовиками.

Можливості втручання посла у формування складу дипломатичного представництва були досить обмежені. Одним із перших претендентів до українського посольства в Угорщині став професор М.В.Птуха, досвідчений економіст і земляк М.М.Ґалаґана. Однак це призначення, що очевидно імпонувало послу, не відбулося. Натомість до складу місії на посаду радника, яка планувалася для представника ЗУНР, було призначено ще одного земляка голови місії – 24-річного сина відомого чернігівського адвоката і громадського діяча І.Л.Шрага – М.І.Шрага. Кандидатуру молодшого Шрага, який, "тікаючи із Чернігова пішки перед наступом більшовиків прийшов до міністерства (закордонних справ – *Авт.*) і просився, щоб призначили його до якоїсь закордонної місії"²¹, сина колеги по фаху та товариша по Українській партії соціалістів-федералістів, лобіював заступник міністра закордонних справ А.Д.Марголін. Аргументи на користь претендента на посаду були переконливими. Попри юний вік, Микола Шраг як представник УПСР – "партії молодих людей" (Д.Дорошенко) мав значний досвід громадсько-політичної діяльності. Він очолював редколегію партійного часопису "Боротьба", був членом Ради селянських депутатів на Чернігівщині, працював у постійній комісії для розроблення проекту статуту автономії України, був членом Президії Української Центральної Ради і заступником голови – М.С.Грушевського. М.Шраг мав навіть певний дипломатичний досвід. 26 квітня 1918 р. його було призначено представником України при урядах Іспанії, Італії та Франції з метою встановлення міждержавних стосунків, хоч часу для відповідальної роботи делегації вже не було²². Відтак "раднику Шрагові доручено було безпосереднє керування канцелярією Місії і всі справи юридично-консульського характеру"²³. На посаду аташе без консультацій із М.М.Ґалаґаном було призначено відомого поета Олександра Олеса і невідомого Тимоша Яцкевича, а посаду урядовця обійняв співробітник Міністерства закордонних справ УНР "напівфранцуз" і знавець іноземних мов Олекса Клор, котрий працював із Миколою Ґалаґаном у Надзвичайній дипломатичній місії в Румунії. Решта посад планувалася для представників ЗУНР із метою створення єдиного представництва унітарної держави. Серед членів місії угорською мовою ніхто не володів, тому певна надія покладалася на такі знання у майбутніх співробітників.

Напередодні від'їзду, 22 січня М.М.Ґалаґан мав розмову із заступником держсекретаря закордонних справ ЗУНР Л.М.Цегельським, який прибув до Києва для участі в урочистому акті проголошення злуки УНР та ЗУНР. Сподіваючись з'ясувати важливі для роботи в Угорщині питання, голова місії дізнався лише, що в Будапешті є дипломатичне представництво ЗУНР та отримав рекомендацію порозумітися з урядом ЗУНР у Станіславі, куди той перемістився на початку січня 1919 р.

Як відомо, розбудова зовнішньополітичної діяльності уряду Євгена Петрушевича розпочалася у грудні 1918 р., коли він тимчасово під натиском польських військ переїхав зі Львова до Тернополя. Тоді-таки було організовано Держсекретаріат закордонних справ (держсекретаря В.Панейка призначено ще 9 листопада 1918 р.) і розпочалася підготовка до відкриття дипломатичних представництв передусім у сусідніх країнах, де ЗУНР мала очевидні інтереси. Представляти ЗУНР у Відні було доручено барону М.М.Васильку, який обирався сенатором австрійського рейхстагу та Буковинського крайового сейму, активному учаснику Брестських

мирних переговорів 1917–1918 рр., співзасновнику УНР²⁴. Призначення "заступників" до Праги й Будапешта відбулося після консультацій Є.О.Петрушевича з президентом ЧСР Томашем Масариком та головою Уряду Угорщини Михаєм Карої. Попри територіальні претензії ЧСР та Угорщини щодо Закарпаття, уряд ЗУНР сподівався на допомогу чехів у війні з Польщею та формування спільної з Угорщиною політики щодо Румунії. Вже у грудні 1918 р. до Праги вирушив відомий буковинський громадсько-політичний діяч, один із провідних членів Союзу визволення України С.Й.Смаль-Стоцький, котрий здобув науковий ступінь доктора слов'янської філології у Віденському університеті й тривалий час (1911–1918 рр.) був депутатом австрійської Державної ради у Відні²⁵. Керувати галицькою дипломатичною місією в Будапешті за рекомендацією Л.М.Цегельського було доручено отаману УГА з досвідом служби в австро-угорській армії, сотнику Ярославу Біберовичу, який із листопада 1918 р. займався там організацією транспортування українських військовополонених, що перебували в колишній Австро-Угорщині, Італії та Балканських країнах. За дорученням УНР²⁶ з цією метою він установив контакти з угорським урядом і заснував Українську збірну станицю. За результатами візиту Є.О.Петрушевича до Будапешта він отримав статус дипломатичного представника ЗУНР в Угорщині. Після розмови з Л.М.Цегельським М.М.Галаган висунув пропозицію доручити представнику ЗУНР репрезентувати всю Україну, та у Міністерстві закордонних справ УНР її було відхилено. Натомість ідея об'єднання місій з огляду на злуку шляхом скасування окремого представництва ЗУНР потребувала "порозуміння з галицьким урядом"²⁶. Відтак шлях НДМ УНР в Угорщині до столиці країни акредитації пролягав через Станіслав.

Місія вирушила до місця призначення, не дочекавшись від уряду Угорщини згоди на її прийняття, що у свою чергу означало б дипломатичне визнання УНР. До Будапешта разом із М.Галаганом їхали радник М.Шраг та урядовець О.Клор. Призначений на посаду аташе О.Кандиба, поки що залишався в Києві, а другий аташе Т.Яцкевич до виконання своїх обов'язків взагалі не приступив.

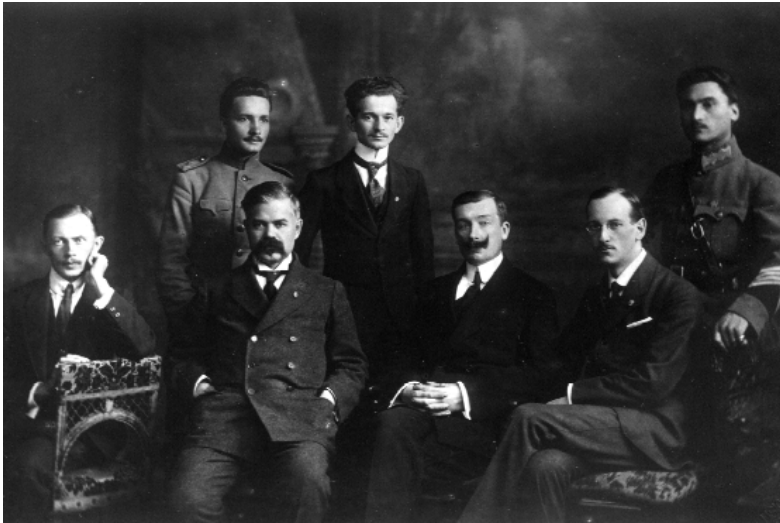
Лише 30 січня 1919 р. після вимушеного півторадобового очікування в неопалюваних вагонах у Тернополі та ризикованої подорожі Галичиною місія дісталася тимчасової столиці ЗУНР (після 22 січня – ЗО УНР). Тут під час візиту М.Галагана та М.Шрага до голови УНР²⁷ ди Є.Петрушевича було остаточно вирішено питання про об'єднання представництв, включення до складу єдиного представництва сотника Я.Біберовича на посаду радника місії та двох членів місії за його рекомендацією (про конкретних персон ще не йшлося). Принагідно за посередництвом представника угорського міністерства торгівлі й промисловості Макса Пінтера (за походженням – сквирського єврея), який прибув до Станіслава з метою налагодження торговельних контактів, з допомогою міністра торгівлі, одного з найвпливовіших лідерів угорської соціал-демократії – Ерньо Гарамі було вирішено питання щодо розташування місії в Будапешті.

10 лютого українські дипломати прибули до місця призначення й розташувалися в готелі "Dunapalota" на вулиці Марії-Валерії, 14. Фізично стомлені труднощами дороги, морально – відчуттям "контрасту між тим, чим ми хотіли бути, й тим, що було з нами в реальній дійсності"²⁷, вони нарешті отримали можливість відпочинку і належні умови для роботи.

Насамперед М.М.Галаган поставив за мету виконати рішення Міністерства закордонних справ УНР та УНР²⁸ади щодо об'єднання з представництвом ЗУНР. Передбачаючи труднощі узгодження з Міністерством закордонних справ УНР включення до штатного розкладу місії ще однієї посади радника, він запропонував Ярославу Біберовичу обійняти вакантну посаду секретаря. Той відмовився, згодившись лише на призначення його на посаду радника. Тим самим формально відбулося об'єднання представництв УНР та ЗОУНР, і Я.Біберовичу було доручено "переведення різних торговельних переговорів, а також справи щодо захисту матеріальних інтересів громадян УНР"²⁸. Утім, надіслані М.М.Галаганом до Міністерства закордонних справ УНР клопотання щодо затвердження кандидатури Я.Біберовича на посаді другого радника місії залишилися без відповіді, оскільки тимчасовий виконавч обов'язків міністра О.М.Карпінський не відносив до своєї компетенції такі питання. Отже, офіційного підтвердження цього призначення практично не відбулося. Водно-

час Я.Біберович продовжував виконувати доручення уряду ЗО УНР, що було певною мірою логічно з огляду на федеративні засади об'єднання УНР і ЗУНР та його місію в Угорщині, але непокоїло Миколу Галаґана як прояв сепаратизму. Під час першої зустрічі галицький посол повідомив М.Галаґану, крім іншого, про перебування в Будапешті військової місії Антанти на чолі з французьким підполковником Фердинандом Віксом²⁹, відомим негативним ставленням до українців. Зважаючи на певний вплив цієї місії на формування зовнішньої політики угорського уряду, М.Галаґан вирішив із першими (неофіційними) візитами відвідати угорських соціал-демократів: міністра торгівлі Ерньо Гарамі та редактора центрального органу соціал-демократичної партії "Népszava" Даніеля Варная з метою з'ясування перспектив діяльності місії. Результати першої зустрічі, що відбулася 12 лютого, гарантували українському послу як мінімум – підтримку угорських соціал-демократів.

Уже 13 лютого голова місії відвідав угорське Міністерство закордонних справ і вручив заступнику міністра графу Імре Чакі вірчу грамоту. Процедура відбулася майже відповідно до протоколу, згідно з яким керівники дипломатичного представництва "3-го розряду" вручали вірчі грамоти міністрам закордонних справ. М.Галаґану було обіцяно надання місії всіх привілеїв дипломатичних представництв, хоч визнання "незалежної Української республіки" *de jure* угорський дипломат не обіцяв. В умовах, коли "жодна країна не визнала УНР де-юре"³⁰, надання місії УНР усіх дипломатичних привілеїв та імунітетів було важливе в контексті пріоритетів зовнішньої політики Директорії. 14 лютого відбулася зустріч із лідером радикальної партії, міністром без портфелю з міжнаціональних питань в уряді М.Карої, доктором Оскаром Ясі, результати якої також дозволяли сподіватися на толерантність із боку керівництва репрезентованої цим видатним громадсько-політичним діячем партії.

Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині (серпень) 1919 р., Будапешт)
Сидять: Іван Флюнт – аташе, Микита Шаповал – секретар, Микола Галаґан – голова,
Микола Шраг – радник. Стоять: Павло Ходаркевич – референт преси, Іван Стасів –
урядовець, Михайло Курчак – служник.

Найголовніша з погляду офіційного визнання місії подія сталася 22 лютого: М.Галаґана та Я.Біберовича прийняв Президент Угорщини, граф Михайл Карої. Прийняття відбулося в королівській палаті, досить урочисто, але розмова торкалася гострих питань. Ішлося, зокрема, про ймовірність поширення більшовицького руху за межі Російської імперії, необхідність визнання українським урядом Закарпаття інтегральною частиною Угор-

щини та можливість спільних українсько-угорських дій проти Румунії. М.Галаґану вдалося знайти вихід із ситуації. Боротьбу російських більшовиків він окреслив як порушення права народів на самовизначення, що вступає у протиріччя з шанованими М.Карої поглядами Президента США Томаса Вудро Вільсона. Водночас український посол висловив офіційну позицію Директорії щодо надання закарпатським українцям права на самовизначення через референдум, що прямо відповідало 14 пунктам Вільсона. М.Галаґан також запевнив Президента в існуванні спільних інтересів щодо Румунії. "З того часу, – констатував пізніше посол, – почалися дипломатичні зносини її з угорським Урядом"³¹.

Одночасно українські дипломати встановлювали контакти з представниками дипломатичного корпусу та українськими діячами культури. Зокрема було досягнуто домовленості з австрійським посланником в Угорщині бароном Гансом Кноблохом щодо видачі віз на в'їзд до Австрії громадянам з українськими паспортами, виданими українською місією. Знайомство з українським ученим Гядором Стрипським, який був радником угорського Міністерства Руської Країни і завідував "підкарпатською" частиною етнографічного музею, дало М.Галагану підстави для висновку про те, що "д-р Стрипський був би без усякого сумніву, надзвичайно корисним діячем національного відродження свого народу, коли б він активно взявся за це діло"³². Березневий візит Миколи Галагана у супроводі Гядора Стрипського до міністра Руської Країни Ореста Сабо переконали його, що той дотримується прийнятої в тодішній Угорщині офіційної концепції існування Закарпатської України лише у складі Угорщини. Утім, навіть недостатньо ефективне спілкування мало свій результат – угорська та міжнародна громадськість отримувала інформацію про незалежну Україну.

Із метою "ознайомлення угорського загалу з українським питанням і приєднання до нас угорських симпатій"³³ одразу після приїзду до Будапешта, в лютому 1919 р., було створено прес-бюро місії. На відміну від інших дипломатичних представництв (наприклад, в Австрії чи Болгарії) НДМ УНР в Угорщині не виокремлювала прес-бюро ні як самостійний відділ, ні як установу при місії. Функції "пресового референта" виконував колишній поручник Російської армії, білорус за походженням, але українець за самоусвідомленням Павло Ходаркевич, який вільно володів угорською й іншими іноземними мовами. Завдання прес-бюро полягали в реферуванні угорської преси, підготовці інформації про події в Україні та організації спеціального часопису, який незабаром став виходити в Будапешті німецькою мовою під назвою "Die Ukraine".

23 лютого до місії нарешті приєднався аташе О.І.Кандиба. Його нетривале перебування в Будапешті запам'яталося місцевій творчій інтелігенції. Доручення Миколи Галагана встановити творчі контакти з угорськими письменниками, поетами й журналістами він виконав блискуче. Однак 21 березня (у день проголошення в Угорщині диктатури пролетаріату) аташе вибув у чотириденну відпустку до Відня й до 23 квітня не повернувся до виконання своїх обов'язків. З огляду на необхідність виконання формальностей, 1 квітня його було звільнено. Як згадував пізніше Микола Галаган, "я затрудняюсь сказати, яких результатів досяг би наш поет, коли б його перебування в Будапешті та виконання функцій аташе нашої місії тривало довше, ніж це було в дійсності"³⁴.

21 березня в Угорщині відбулася зміна влади – лівий уряд Шарля Габраї проголосив Угорську Радянську Республіку. Дилема "згортати роботу місії чи залишатися" була розв'язана керівником місії на користь продовження діяльності. "Нашим обов'язком є робити своє діло при всяких обставинах", – вирішив М.Галаган³⁵.

Ключове завдання НДМ УНР в Угорщині за нового більшовицького режиму Микола Галаган визначив як спробу через посередництво угорської радянської влади припинити війну між УНР та радянською Росією. Перший візит із метою аналізу ситуації було нанесено до Комісаріату закордонних справ УРР, очолюваного Белою Куном. Посол розраховував на сприяння керівника управління пропаганди комісаріату Ерньо Пора, з яким йому довелося познайомитися за досить незвичних обставин.

У ніч з 23 на 24 березня 1919 р. у готелі "Дунапалота" в порушення всіх дипломатичних імунітетів було здійснено спробу арешту й пограбування голови місії. У своєму звіті до МЗС М.Галаган наголошував, що "арест був мотивований неіснуванням самостійної української Республіки, з одного боку, а з другого боку, тим, що я являюсь представником буржуазного правительства України, яке воює з совітською російською Республікою"³⁶. Один із нічних візитерів назвався комісаром "по русским делам" Михайловичем і намагався навіть дискутувати з Миколою Галаганом на політичні теми, вимагаючи гроші й документи місії. Послови

довелося знищити найважливіші папери. Утім, отримавши 600 000 крон, інші домагання Михайлович припинив. Це, очевидно, не узгоджувалося з проголошеними ним політичними мотивами "візиту". Взявши зобов'язання у М.Галаґана не залишати помешкання впродовж доби, Михайлович опечатав канцелярію місії. Як з'ясувалося, подібний "візит" відбувся до Ярослава Біберовича з вилученням в нього 2 млн. крон, було зроблено трус у кімнаті Миколи Шрага. Після наполегливих дзвінків пограбованих українців до Комісаріату закордонних справ УРР наступного дня Ерньо Пор особисто привіз забрані гроші, хоч у загальній сумі бракувало 228 700 крон, привласнених Михайловичем.

Інцидент у готелі склав привід для візиту українського посла до комісара з іноземних справ УРР Бели Куна. Знайомство Миколи Галаґана з особою, "яка в той час була найбільш популярною в цілій Угорщині"³⁷, відбулося у тій самій королівській палаті (щоправда, брудній і потьмянілій), де його місяць тому приймав колишній глава колишньої угорської держави. Переговори виявилися непростими з огляду на складність проблеми й невизначеність становища української місії в нових умовах. Комісар висловив припущення, що мир із "буржуазною Директорією" не цікавить радянську Росію, оскільки постала Україна радянська. Аргументи Миколи Галаґана, що базувалися на запереченні права однієї країни нав'язувати свої принципи організації державного устрою іншим та спробах Директорії забезпечити інтереси трудових мас через організацію трудових рад, не вплинули на позицію Бели Куна. Чи не єдиним позитивним результатом переговорів стало рішення про зустріч із В.К.Винниченком, кандидатуру якого, зважаючи на його ліві погляди, запропонував М.М.Галаґан у відповідь на бажання Бели Куна зустрітися з "українським самостійником, що стоїть за радянський устрій"³⁸.

Переговори Володимира Винниченка з Белою Куном відбулися незабаром у присутності українського посла та відомого книговидавця Ю.Тищенка, з яким колишній голова Директорії прибув із Відня. Угорські комуністи сподівалися на посередництво В.К.Винниченка щодо отримання військової допомоги від російських більшовиків та встановлення радянської влади в Україні, обіцяючи навзаєм допомогу "в залагодженні конфлікту" з Росією. В.К.Винниченком, за участю М.М.Галаґана, було сформульовано умови українсько-угорського порозуміння. Їх найперша вимога полягала у визнанні повної самостійності та суверенності нового державного утворення – Української Радянської Республіки – в етнографічних межах, включаючи Галицьку Україну зі Львовом по лінії Сяну та інші частини колишньої Австро-Угорщини, населені українцями. Водночас окреслювалися умови перебування військ однієї країни на території іншої, склад уряду, фінансова допомога для оборони від зовнішніх і внутрішніх ворогів. Ноту було направлено до Москви. Однак відповідь надійшла від наркома закордонних справ УСРР Х.Раковського, який заперечував можливість будь-яких переговорів із В.Винниченком як "представником дрібнобуржуазної ідеології". Це перекреслювало всі сподівання на прийняття умов і підтверджувало думку Бели Куна щодо контактів радянської Росії та радянської України. Участь у цих переговорах лише додала М.Галаґану негативних характеристик у створюваному іміджі "більшовицького посла", який активно мусувався в польській та французькій пресі.

Утім, під час існування Угорської Радянської Республіки місія продовжувала виконувати свої функції. Зважаючи на одне з головних завдань дипломатичних представництв, що полягає в захисті прав та інтересів своїх громадян, Микола Галаґан домігся того, що власники українських паспортів звільнялися від спеціальних обов'язків громадян УРР. Важливість такої "перемоги" зумовлювалася тим, що згідно з угодою російського та угорського радянських урядів, громадяни цих країн користувалися під час перебування на території іншої держави ширшими правами й мали виконувати відповідні обов'язки. Відтак російським громадя-

нам загрожувала участь у примусових роботах, служба в угорській червоній армії тощо. Цього завдяки зусиллям посла могли уникнути українці.

У складних умовах суспільно-політичного життя країн задля виконання основного завдання місії М.Галаган не припиняв і ділові візити. Його знайомство з наступником Ореста Сабо – комісаром Руської Країни Августином Штефаном засвідчило незмінність офіційної позиції щодо перебування Закарпатської України у складі Угорщини на правах автономної області. Ерньо Пор незабаром запропонував стати комісаром Руської Країни самому Миколі Галагану.

Ще одним напрямом роботи місії стало продовження "пропаганди української справи", яка в умовах існування УРР була можливою лише "під покровом української комуністичної газети". До цієї справи долучилися колишні військовополонені І.Маслюк, К.Загорода, а також М.Шаповал, який невдовзі після приїзду до Будапешта у квітні встиг дати інтерв'ю газеті "Pester Lloyd", де висловив захоплення радянським ладом в Угорщині, та М.Праг, котрий "серйозно думав, що почалася світова соціальна революція"³⁹. Перше число органу "Української Комуністичної групи" – тижневика "Червона Україна" побачило світ 24 травня 1919 р. Ключовим стало четверте число тижневика. Уміщені в ньому статті "Авантюра чи трагедія" та "Дорога до порозуміння" викликали непорозуміння з радянськими колами й призвели до покарання редакторів і відсторонення їх від роботи. Та після двотижневої перерви "Червона Україна" продовжила існування. Таким чином, навіть за радянського періоду угорської історії посол УНР намагався інформувати громадськість про проблеми України.

Тому самому завданню підпорядковувалася думка про створення товариства для піднесення культурного рівня та національної свідомості українців Угорщини. Було навіть розроблено статут "Русько-українського товариства "Просвіта", членами якого зголосилися стати практично всі відомі представники української громадськості в Будапешті: Августин Штефан, Гіядор Стрипський, Євген Підгаєцький, Володимир Сікевич та ін. Однак діяльність товариства далі, ніж проведення у приміщенні місії установчих зборів, не просунулася – очевидно, з огляду на саму ідею, перспектив для реалізації якої в умовах радянської Угорщини не було.

Значно продуктивнішою була зустріч Миколи Галагана з професором щойно відкритої на історико-філософському факультеті Будапештського університету кафедри "руського языка" Шандором Бонкало. Уродженець Рахова на Закарпатті, відомий літературознавець, історик, етнограф і перекладач очолив у 1919 р. першу і єдину на той час в Угорщині кафедру української та російської мов і літератур. Важливість відкриття кафедри учений вбачав не лише в розгортанні навчальної діяльності, але й у проведенні наукових досліджень із діалектології, етнографії, культурології. Подаровані дипломатами нові видання "щодо української справи" мали допоміжне значення для викладання курсу української граматики, однак необхідних посібників та наукових праць надати кафедрі вони не мали змоги.

До середини літа становище місії в радянській Угорщині ставало дедалі напруженіше й тривожніше. Нарада послів та голів дипломатичних місій УНР, що зібралася у Відні 18–22 червня 1919 р. за головуванням міністра закордонних справ В.М.Темницького, підтвердила основний принцип зовнішньополітичного курсу Директорії – соборність та державна незалежність усіх українських земель. Відсутність запрошення на нараду змусила М.М.Галагана звернутися до міністра особисто. Як пояснив послу В.Темницький, нарада була неплановою у зв'язку з перебуванням у Відні радника делегації ЗО УНР на Паризькій мирній конференції С.Томашівського. Скориставшись згодою міністра на зустріч, М.Галаган 1 липня 1919 р. відбув до Відня "для особистого доповіді п. Міністрові про діяльність місії"⁴⁰. Під час спілкування з В.Темницьким було затверджено зміни у складі місії. Саме в той час у Будапешті зникли дві особи, про яких точилися розмови

як про "послів Раковського". Оповіті таємницею липневі події, пов'язані з убивством угорськими комуністами "послів з радянської України", поглиблювали підозри місцевої влади щодо діяльності української дипломатичної місії. До Миколи Галаґана доходили навіть чутки про можливий напад на місію та заплановане вбивство посла. Він змушений був давати численні інтерв'ю угорській пресі, пояснюючи свою непричетність до зникнення. Ускладнювалося й фінансове становище місії, на утримання штату із 4 осіб якої щомісячно передбачалося 10 700 крон, включаючи заробітну плату, кошти на відрядження та оплату помешкання⁴¹. Та й ці кошти не надходили, про що М.М.Галаґан неодноразово повідомляв МЗС УНР.

Водночас у Будапешті продовжувало діяльність галицьке представництво. Тим самим на прикладі Угорщини підтверджувалася теза В.Темницького про "дві закордонні політики" на тлі декларованої злуки ЗУНР та УНР. Покладаючи надію на те, що радянська Угорщина протримається, "поки не встановиться через Галичину зв'язок із Росією"⁴², Б.Кун запропонував Я.Біберовичу своє посередництво у переговорах між урядами ЗУНР і Радянської Росії та встановлення торговельних відносин між Східною Галичиною та Угорщиною, але Держсекретаріат ЗО УНР цю пропозицію відхилив. Так само було відмовлено командувачеві угорських військ Вілмошу Бему щодо допомоги в боротьбі проти Румунії через складнощі на українсько-польському фронті та передбачувану реакцію Антанти⁴³. Взаємна непоступливість, різні пріоритети зовнішньополітичної діяльності ЗО УНР, складнощі польсько-української війни, зміни влади в Угорщині поступово нівелювали роль "заступництва" Я.Біберовича.

Не сприяли зміцненню авторитету дипломатичного представництва ЗО УНР і непорозуміння, що виникали між Миколою Галаґаном та Ярославом Біберовичем і згодом спричинили їх розрив. Перебуваючи 19 квітня 1919 р. у Будапешті по дорозі з Відня, Є.Петрушевич доручив Я.Біберовичу представляти ЗО УНР в Угорщині на правах тимчасового повіреного, при цьому у справах цілої України – виступати спільно з М.Галаґаном. Остаточне роз'єднання місії з розподілом коштів і майна сталося 8 травня. "Сам факт розбиття й назовні ідеї соборності українських земель справив на мене сумне враження", – згадував Микола Галаґан⁴⁴. "Галицьке заступництво" отримало дві кімнати в колишньому будинку Австрії на вул. Академічній, 17. Роз'єднання не вирішило конфліктних ситуацій у стосунках керівників місій, зокрема щодо прав на представництво інтересів УНР в Угорщині, офіційних назв (бланк установи, очолюваної Я.Біберовичем, містив назву "Уповновашений Заступник Української Народної Республіки в Будапешті"⁴⁵), функцій. Міністр В.Темницький навіть висунув до Ради Народних Міністрів УНР пропозицію про об'єднання "в інтересах справи" дипломатичних місій під головуванням Я.Біберовича як людини "рухливої і діяльної", що "добре орієнтується в мадярських відносинах" з огляду на те, що "фактична потреба існування окремого представництва Західної області в Будапешті дуже мала"⁴⁶. Представник галицької інтелігенції, колишній член Бойової Управи Українських Січових Стрільців, репрезентант ЗУНР (ЗО УНР) в РНМ УНР, В.Темницький зі зрозумілих причин підтримував Я.Біберовича, тоді як М.Галаґана пропонував перевести "наприклад, до Болгарії, країни слов'янської, близької за духом і мовою"⁴⁷.

До конфлікту втягувався й керівник військово-санітарної місії УНР полковник В.В.Сікевич, відряджений згідно з наказом Головного штабу Військового міністерства УНР у лютому 1919 р. до Будапешта для створення збірної станиці для українських військовополонених. Згідно з постановою уряду Директорії від 31 травня 1919 р. "Про підлеглість Послам і Головам Дипломатичних Місій фахових місій, комісій і агентів, командированих на територію чужоземних держав", інституція, очолювана В.В.Сікевичем, мала узгоджувати з НДМ УНР свою діяльність і надавати необхідну дипломатичній установі інформацію. Однак у цьому

разі йшлося передусім про НДМ УНР в Угорщині на чолі з М.М.Галаганом. Наприкінці червня майор Я.Біберович звернувся до В.Сікевича з вимогою надати інформацію для угорського комісаріату військових справ щодо засад створення нової збірної станиці замість "галицької", що припинила діяльність 10 травня 1919 р. Пояснення було надано без зволікань. "Коли прибуваючі до Будапешту полонені, переважно галичани, не маючи куди притулитися, жебрачили по місту, – писав у відповідь на запит полковник В.Сікевич, – я прийняв усі заходи щоби відкрити хоть маленьку станицю. На це я дістав згоду від Пана посла Великої України Галагана"⁴⁸. Наголошуючи на відокремленості дипломатичних місій, він запевнив: "Зі свого боку буду просити Угорський уряд не турбувати Вас, пане, нотами в справах Великої України"⁴⁹. Голові Надзвичайної дипломатичної місії УНР довелося не лише сприяти справі організації повернення через Угорщину українських військовополонених і біженців, але й рятувати самого голову місії В.В.Сікевича та його сина, арештованих 21 червня угорськими комуністами.

1 серпня в Угорщині відбулася нова зміна влади. Угорська народна республіка проіснувала кілька днів. У так званому профспілковому уряді на чолі з соціал-демократом Дюлою Пайдлом промайнули знайомі українським дипломатам постаті: Ерньо Гарамі, Шандор Гарбаї, Петер Агоштон. Напередодні падіння народної республіки, 4 серпня, Миколі Галагану довелося поспілкуватися з міністром закордонних справ Петером Агоштоном. Той прийняв посла і вислухав із надзвичайною увагою, але висловив сумнів щодо перспектив існування уряду. Передбачення здійснилися – 6 серпня його діяльність завершилася.

Саме в той час до складу місії на посаду секретаря було прийнято Микиту Шаповала, який вважався співробітником дипломатичного представництва до жовтня (офіційно звільнений 2 листопада 1919 р.). Це призначення відбулося з метою легалізації його становища в Угорщині, а не для виконання прямих обов'язків. Однак в угорському міністерстві закордонних справ добре пам'ятали інтерв'ю М.Шаповала газеті "Pester Lloyd" і захоплення з приводу включення його до складу місії не виявляли.

У цей час 6–14 серпня 1919 р. за участю міністра закордонних справ В.Темницького у Карлсбаді відбулася друга нарада послів і голів дипломатичних місій УНР. Якщо в першій нараді не брали участь ні М.Галаган, ні Я.Біберович, то на серпневу нараду було запрошено Я.Біберовича. Микола Галаган залишився в Будапешті. На нараді обговорювалися питання організації та координації діяльності дипломатичних представництв, пріоритети зовнішньої політики УНР, її позиції в світі. Згідно з рішенням наради, змінювалися акценти в зовнішній політиці, першочергового значення набували відносини з найближчими сусідами (Польщею, Румунією, Чехословаччиною), Італією та новими державами, що виникли внаслідок розпаду Російської імперії (Естонією, Литвою, Латвією, Грузією)⁵⁰.

7 серпня розпочав діяльність новий, призначений уже Йосипом Габсбургом, уряд на чолі з Іштваном Фрідріхом. Постійні зміни влади та складу уряду гальмували розгортання повноцінних українсько-угорських дипломатичних відносин. Після зайняття в серпні Будапешту румунськими військами становище Надзвичайної дипломатичної місії УНР значно погіршилося. Передусім з огляду на запровадження суцільної суворої цензури було заборонено видання прес-бюро "Die Ukraine", чинилися перешкоди діяльності військово-санітарної місії, обмежувалися громадянські свободи населення, у тому числі обмін інформацією між дипломатичними представництвами УНР у Будапешті та Бухаресті. Для вирішення цих питань Микола Галаган ініціював переговори з румунським міністром Діаманді й домогся позитивного вирішення питань. Інформаційну ізоляцію було припинено, діяльність пресового бюро – продовжено (хоч бюлетень виходив зі значними лакунами і мав відповідати вимогам "не йти всупереч з інтересами Румунії, уникати критики Антанти і не ставитись вороже до поляків"⁵¹), а військовополоненим

дозволено переправлятися через зайняті румунськими військами території. У Будапешті, згідно з домовленістю Галаґана з Діаманді, знову почала виходити німецькомовна газета "Die Ukraine", окремою брошурою з'явилася угорською мовою праця О.Шульгіна "Ukrain problème".

У вересні Я.Біберович подав вірчу грамоту міністру закордонних справ Угорщини, датовану квітнем 1919 р., тим самим остаточно підтвердивши окреме існування представництв. Вважаючи цей акт шкідливим для закордонної репрезентації ідеї державної унітарності українських земель, М.Галаґан у відповідь на запит міністра закордонних справ Угорщини Йожефа Шомшича підтвердив правомочність лише одного представництва – НДМ УНР в Угорщині.

Однак після військової поразки УНР у листопаді 1919 р. становище НДМ УНР погіршилося. М.Галаґан отримував повідомлення про скорочення штату місії спочатку до 4 (5 листопада 1919 р.), незабаром до 3 (15 листопада) штатних одиниць та зменшення платні її співробітникам (керівникам місій – на 50%, працівникам – на 15–35 %). Фінансові труднощі не в останню чергу стали причиною припинення діяльності посольства в Болгарії, місій у Греції, Данії, США, Латвії та Кавказі, консульств у Ризі, Батумі, Баку. Водночас в австрійській пресі з'явилися публікації, в яких М.Галаґана звинувачували у співробітництві з радянським урядом Угорщини. На противагу "певним колам, заінтересованим у дискредитації місії", 15 листопада 1919 р. українські дипломати склали урочисту обітницю на вірну службу Народові України і утвореній ним Українській Народній Республіці та її Верховній Владі. Закон про прийняття урочистої обітниці державними службовцями Директорії було ухвалено 13 жовтня 1919 р. Виконання його репрезентантами УНР за кордоном через складнощі в отриманні інформації значно розтягнулася в часі. День прийняття присяги в Будапешті був знаковим в історії УНР доби Директорії. Тоді спільна нарада членів Директорії та уряду УНР ухвалила рішення про скасування повноважень Ф.Швеця і А.Макаренка, які від'їжджали для проведення роботи за кордон, а "керування справами Республіки" покладалося на голову Директорії Головного отамана С.Петлюру⁵². Наступного дня Є.Петрушевич залишив Кам'янець-Подільський. Наближався остаточний розрив УНР та ЗО УНР. Утім, спричинений ним грудневий наказ "До всіх послів і голів місій", згідно з яким належало перевіряти, "наскільки співробітники Галичани лояльно відносяться до уряду і попирають його політичні заходи" й залишати таких співробітників лише на особисту відповідальність послів⁵³, для Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині не мав актуальності. У складі місії продовжували працювати галичани – І.Стасів та І.Флюнт.

28 листопада в Будапешті розпочав діяльність новий коаліційний уряд на чолі з колишнім міністром освіти Карлом Гусаром. Міністерство закордонних справ очолив граф Йожеф Шомшич. Далі частота змін урядів не уповільнилася. 1 березня до влади прийшов адмірал Міклош Горті. Деякий час міністр-президент Шандор Шімоні Шемадам виконував обов'язки міністра закордонних справ, у квітні його змінив на цій посаді граф Пал Телекі, а у вересні – граф Імре Чакі. Утім, як стверджував Микола Галаґан, "відношення до нашої дипломатичної місії збоку всіх урядів, які настали після повалення радянського уряду, було не тільки лояльне, але навіть дуже добре"⁵⁴. Проте фінансове становище місії набувало щодалі більшого напруження. Особистий візит М.Галаґана до Відня для доповіді А.Макаренку про спроби отримання 250 800 крон для її утримання на 4 місяці, як і кілька листів без відповіді, не принесли помітних змін.

Наприкінці квітня 1920 р. на тлі відчутних ускладнень на українсько-більшовицькому фронті в зарубіжній пресі почала з'являтися інформація про підписання таємного договору між "начальником" польської держави маршалом Юзефом Пілсудським та Головним отаманом військ УНР Симоном Петлюрою.

Вважаючи союз УНР із Річчю Посполитою таким, що суперечив ідеї суверенності й соборності України, у травні Микола Галаган вирушив до Відня на неофіційну нараду керівників дипломатичних представництв, щоб з'ясувати підстави правомірності такої інформації. Думки послів щодо цієї угоди були кардинально протилежними. Більшість вважала договір "політично-дипломатичним успіхом", що давав підстави для сподівання на воєнну підтримку Речі Посполитої, інші вбачали невідповідність договору в значних територіальних та економічних поступках Польщі. Микола Галаган був серед тих, хто позитивних результатів від реалізації угоди не очікував. Неофіційна нарада ухвалила відрядити К.Мацієвича, О.Шульгіна (представників більшості) та М.Галагана (від меншості) до Варшави з метою з'ясування точного змісту договору (публікації підлягав лише п. 1 Політичної конвенції) та майбутнього напрямку політики уряду УНР. Ознайомлення з допомогою радника Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Польщі Леоніда Михайлова з текстом пакету документів Варшавського договору УНР з Річчю Посполитою переконали Миколу Галагана у справедливості його оцінки договору як невідповідного для УНР. Його втілення позбавляло Україну 162 тис. кв. м. території, залишало 9 млн українців без Батьківщини, передавало управління військами й залізницею до Варшави, відновлювало права польських землевласників⁵⁵.

У Жмеринці, де уряд Директорії мав тимчасовий осідок, М.Галаган зустрівся із міністром закордонних справ А.Ніковським та Головою Директорії С.Петлюрою. Спількування з першим не залишило сумніву: подальший курс української політики тісно пов'язаний із Польщею як головним союзником. Симон Петлюра виявив більший інтерес до справ української місії в Угорщині, ніж профільний міністр. Однак сподівання українського посла на відверту розмову з Головним отаманом, колишнім однопартійцем, були марними. Вона відбулася в присутності Костя Мацієвича, який цілковито підтримував ідею договору, й нічого нового дізнатися не вдалося. У цих умовах Микола Галаган почав схилитися до думки про припинення дипломатичної кар'єри.

У серпні 1920 р. він отримав офіційне запрошення до Відня на нараду послів, де мав обговорюватися новий курс урядової політики та завдання закордонних представництв. Нарада відбулася 18–20 серпня 1920 р. за головуванням міністра закордонних справ А.Ніковського. Не змінивши своєї позиції щодо нового урядового курсу, спрямованого на найтісніше зближення з Польщею, Микола Галаган подав прохання про демісію. Відповідь із висловленням "щирої подяки від імені Уряду Української Народної Республіки за цю велику працю, яку Ви поклали в так надзвичайно важких часах на користь і добро нашої Батьківщини"⁵⁶, датована 26 серпня 1920 р., – "останній акт офіційної куртуазії"⁵⁷ (як прокоментував її М.М.Галаган) – надійшла до Будапешту лише 3 вересня. Останній наказ як голова НДМ УНР в Угорщині М.М.Галаган видав 10 вересня 1920 р., висловивши всім членам місії "щирі подяки за їх поміч і співробітництво в моїй роботі та за їх труди і службу на користь України і Українського Народу"⁵⁸.

Секретар місії Володимир Суховецький розпочав процедуру приймання-передавання справ "до прибуття нового заступника Республіки"⁵⁹. Офіційно звільнений із посади М.М.Галаган був лише 28 вересня. Понад два місяці місія залишалася без керівника, функціонуючи у складі секретаря, аташе та пресового референта. З огляду на скрутне фінансове становище згорнуло роботу прес-бюро місії, а референт прес-бюро не лише не отримував необхідної платні, але й не мав можливості придбати угорські часописи. В.Суховецький надавав звіти до МЗС, подавав необхідну іншим відомствам інформацію, не отримуючи платні й сплачуючи власним коштом за помешкання місії. 19 жовтня 1920 р. він у черговий раз звернувся до МЗС, інформуючи про отримання листа від новопризначеного міністра закордонних справ Угорщини Імре Чаки. "Лист цей, – наголошував В.Суховецький, – являючись доказом догляду дипломатичних обичаїв з боку Угорсь-

кого міністерства закордонних справ до Українського представництва, ще раз вказує на бажання скорішого приїзду нового Голови Місії⁶⁰. У новому складі місії В.Суховерхий все-таки не працював, його демісію було прийнято 1 грудня 1920 р. Одночасно встановлювався і новий штатний розпис. З 1 грудня в її складі передбачалося 3 посади (голова, секретар, урядовець) із фінансуванням, крім заробітної плати, за такими статтями: канцелярські видатки, господарські непередбачувані видатки, оплата помешкання (загалом 69 000 угорських крон на місяць). Майже в той самий час припинило діяльність заступництво ЗУНР у Будапешті. 29 листопада було ухвалено рішення про його ліквідацію з 31 грудня 1920 р.

Підібрати відповідну кандидатуру на посаду голови НДМ УНР в Угорщині тоді було досить непросто. Припинення повноважень військово-санітарних місій у Центральній та Південній Європі у серпні 1920 р. та віднесення питань допомоги полоненим українцям під час їх повернення додому до компетенції Міністерства закордонних справ давало підстави для запрошення на цю посаду полковника В.В.Сікевича. Незалежно від того власну кандидатуру висунув колишній головний лікар військово-санітарної місії – доктор медицини Люцій Кобилянський⁶¹. Він звертався з проханням про призначення "хоча б до Фінляндії" безпосередньо до міністра закордонних справ А.Ніковського, мотивуючи "безнадійним становищем" і загрозою голодування його родини в Будапешті без роботи. Формуванням нового складу місії (а надалі – спрямуванням її діяльності) займався голова НДМ УНР в Швейцарії М.М.Василько, що мав із квітня 1921 р. ранг міністра і особливі повноваження. А.Ніковський доручив йому тимчасово передати керування місією Л.Кобилянському, попередивши про короткий термін такої діяльності.

Отже, з 4 по 9 грудня 1920 р. обов'язки голови НДМ УНР в Угорщині як тимчасовий повірений виконував Люцій Кобилянський. Підставою для його призначення стала плутанина в телеграмах М.Василька та А.Ніковського, де призначення Л.Кобилянського підтверджувалося раніше за призначення В.Сікевича. Утім, його перебування на цій посаді було суто формальним. Новий керівник місії встиг лише прийняти від В.Суховерхого справи і майно та зробити кілька посадових призначень. За згодою з М.Васильком, у складі місії було залишено колишнього урядовця місії Івана Стасіва та секретарем місії призначено Данила Лалкова, який до того виконував обов'язки секретаря військово-санітарної місії. Замінено було навіть служника при місії – замість Михайла Курчака 4 грудня було призначено Степана Когута. Матеріальне становище місії залишалося досить скрутним, що зумовлювало пошуки нового помешкання (щоправда, після сплати боргу за листопад у розмірі 6000 крон). Тимчасовою адресою канцелярії місії став готель Британіка (Terez-korut, буд. 39, оф. 208), де раніше розташовувалася українська військово-санітарна місія.

9 грудня помилку було виправлено й головою НДМ УНР в Угорщині призначено 50-річного кадрового військового, представника старого шляхетського роду з Київщини, полковника Володимира Сікевича, який прибув до Будапешта на початку 1919 р. для організації допомоги українським військовополоненим і тісно співпрацював із М.М.Галаганом. У штаті військово-санітарної місії (згодом – відділу Українського Червоного Хреста) працювали урядовець – отаман Л.Кобилянський, комендант перехідного пункту – поручник О.Гамерський, канцеляристка – Н.Сікевич, бунчужний-хорунжий – М.Огородник. До штату НДМ УНР в Угорщині за керівництвом В.В.Сікевича увійшли, крім голови, радник д-р Люцій Кобилянський, в. о. секретаря д-р Данило Лалков. Певний час у складі місії залишався як урядовець Іван Стасів. Тобто, практично увесь склад місії було замінено співробітниками відділу Українського Червоного Хреста, що й визначило певною мірою основні напрями її діяльності надалі. Це не суперечило постанові про ліквідацію військово-санітарних місій від 11 серпня 1920 р., згідно з якою майно та кошти

місії передавалися до українських дипломатичних представництв у відповідних країнах, а урядовці військово-санітарних місій залишалися при них позаштатними співробітниками⁶². Нові призначення узгоджувалися з першими наказами Л.Кобилянського.

Як зазначав згодом полковник Сікевич, "після того, як отаман Окопенко розв'язав підлеглий йому Відділ Українського Червоного Хреста в Будапешті і звільнив його персонал на чолі з поручником Гамерським, я негайно перебрав в свої руки опіку над всіма нашими громадянами в Будапешті і при нашій Дипломатичній Місії відкрив відділ допомоги нашим громадянам"⁶³. До складу угорського відділу Українського Червоного Хреста при місії увійшли поручник Остап Гамерський та канцеляристка Наталія Сікевич (донька голови місії).

Співробітники місії активно продовжували попередню діяльність завдяки фінансовим інвестиціям для утримання "перехідного пункту" (до 1 листопада 1920 р. на Hernad utca, 3, а після 1 листопада – в бараках поблизу Центрального вокзалу) від Центрального відділу Українського Червоного Хреста (46 тис. крон) та угорського уряду (250 тис. крон). На засіданні Комітету інтернаціонального Червоного Хреста в Будапешті 17 січня 1921 р. під час обговорення проблеми опікування "бездомними жінками і дітьми різних націй, а також інтернованими" було відзначено, що лише українська місія "енергійно і регулярно"⁶⁴ звільняє і відправляє своїх співвітчизників на батьківщину. 21 лютого 1921 р. Микола Огородник здійснив спеціальну поїздку до табору інтернованих у Пілішчобі з метою з'ясування точної кількості там "горожан Української Народної Республіки". Через відсутність спеціального дозволу МВС Угорщини на відвідання табору урядовець не зміг познайомитися з умовами життя інтернованих, але завдяки толерантності керівництва табору, йому вдалося отримати необхідні відомості. Проводячи роботу гуманітарного характеру, дипломатичне представництво УНР постійно тримало під контролем моральний стан українців, що перебували у таборах інтернованих. Тут дуже обережно, але систематично під маскою благодійності "виявляли свою енергію" більшовицькі агітатори. В міру можливості співробітники місії нейтралізували їхню діяльність, повідомляючи про це МЗС.

Попри матеріальну скруту і складність політичної ситуації, українські дипломати уважно ставилися до кожного українця за кордоном, намагалися надавати співвітчизникам захист і кваліфіковану допомогу. Так, надісланий пересічному українцеві Петру Роговику місією, часопис допоміг йому відчувти дружню підтримку. "Немає слів таких, щоб дякувати за увагу, котру оказали одному із своїх людей, по тяжкій недолі закинений на чужину, – писав він. – Дуже тяжко жилось мені (не фізично, а морально), не знаючи мови, а ще тяжче було без жодної звістки про рідний край і без своїх людей"⁶⁵.

За дорученням уряду, який на той час уже перебував у Тарнові, співробітники місії з'ясовували можливість влаштування на роботу в зарубіжних державах українських інженерів і техніків, дипломи яких визнавалися б тією державою. Однак результати не давали підстав для оптимізму. В.Сікевич повідомляв МЗС про те, що на території Угорщини у зв'язку з її перерозподілом не знаходять роботи навіть ті, хто досі працював за спеціальністю.

Важливим напрямом діяльності місії було інформування МЗС УНР про "внутрішню та міжнародну ситуацію Угорської Держави". Оскільки діяльність прес-бюро через нестачу коштів було припинено, інформаційна діяльність місії значно обмежилася і звелася до підготовки аналітичних оглядів. Полковник Сікевич систематично надсилав такі огляди та газетні добірки до МЗС. До Генерального штабу УНР направлялися звіти "відділу по військовим справам", структуровані, як правило, за такими розділами: "Військовий огляд Угорщини", "Російська еміграція", "Українська еміграція". Існування відділу було умовним з огляду на склад місії (3 особи), однак завдання виконувалися конкретні. Відтак керівни-

ку дипломатичного представництва допомагав поручник артилерії Остап Гамерський. Основне завдання В.В.Сікевича в цьому напрямку полягало в переправленні козаків через Угорщину до Румунії та на Львів. У квітні його було відраджено до Югославії з метою з'ясування дійсної кількості, становища та настроїв українських вояків, що потрапили до цієї країни, а також роз'яснення їм позицій "Положення про інструкторів українських кооперативно-робітничих організацій за кордоном" та допомоги тим, хто виявить бажання взяти участь у повстанні, в оформленні необхідних документів та перепусток. Результатом поїздки, зокрема, стало створення так званого Українського національного гуртка в Сербії, якому місія направляла книжки та надавала консультаційну допомогу.

На відміну від принципового політика М.Галаґана, кадровий військовий, що звик виконувати накази, В.Сікевич послідовно дотримувався пріоритетів зовнішньополітичної діяльності, встановлених Директорією. Він, зокрема, особливу увагу звертав на розвиток українсько-польських стосунків, підтримуючи "добрі та дружні стосунки" з посольством Речі Посполитої в Угорщині. На початку 1921 р. співробітники місії обмінювалися візитами з представниками польського посольства, а 11 квітня Л.Кобилянський та О.Гамерський привітали посла Шембека з нагоди затвердження Конституції Речі Посполитої. При цьому В.Сікевичу, однак, не вдалося домогтися безперервного видавання віз українським громадянам польською консульською установою в Будапешті.

У січні 1921 р., відповідно до вказівок Міністерства закордонних справ УНР, надісланих із грифом "таємно", місія передала до МЗС Угорщини ноту протесту проти намірів уряду Врангеля продати кораблі Чорноморського флоту. Через подібні акції Директорія намагалася ствердити своє право на залишки Чорноморського флоту, який, згідно з прийнятим ще у січні 1919 р. Законом про військовий флот УНР, вона зобов'язувалася утримувати. Тоді-таки В.Сікевич офіційно повідомив через МЗС Угорщини всі центральні угорські установи й організації про визнання Директорією незаконності всіх зобов'язань гетьмана П.Скоропадського.

Використовувалися й можливості звернення до міжнародної спільноти. Негативна відповідь Ліги Націй на спробу УНР стати повноправним членом у грудні 1920 р. зумовила потребу активізації роз'яснювальної роботи МЗС УНР. Відтак було ініційовано спільну акцію всіх урядових, політичних, громадських, культурних, жіночих та інших організацій щодо визнання Лігою Націй України як суверенної держави. До акції приєдналася НДМ УНР в Угорщині. У березні 1921 р. місія ініціювала звернення групи українців до Ради Ліги Націй із закликом визнати Україну як суверенну державу й прийняти її до Ліги Націй. Створення такої групи було, поза сумнівом, результатом цілеспрямованої роботи дипломатів. Ноту готував секретар групи – радник місії Л.Кобилянський, виходячи зі ставлення до Ліги Націй як до ефективного інструменту миротворчої діяльності. Заходи місії було підтримано в МЗС. Міністерство рекомендувало дипломатичним представництвам активно робити подібні кроки під гаслом "добути за всяку ціну признання незалежності Батьківщини і добитись прийняття її в рівноправні члени Ліги Націй"⁶⁷. Такі дії максимально узгоджувалися з позицією Голови Директорії Симона Петлюри, котрий прагнув активізувати в екзилі діяльність українських політичних сил. Він закликав використовувати будь-які можливості у виробленні заяв, меморандумів, нот із метою пропаганди української ідеї на міжнародному рівні.

20–23 жовтня в Будапешті відбулися збори Генеральної Ради Союзу Товариства Ліги Націй. Участь співробітників місії у всіх заходах, що відбувалися в рамках зборів, дала підстави В.Сікевичу констатувати, що українських делегатів приймали надзвичайно тепло та щиро.

Період головування в місії В.Сікевича збігся з перебуванням біля керма влади в Угорщині диктатора Міклоша Хорті. Ворог більшовизму, він беззастереж-

но надав усі дипломатичні привілеї представнику "нерадянської" України. Місія перебувала в Угорщині на рівних правах із дипломатичними представництвами інших країн. Не обтяжувало його роботу й з'ясування повноти повноважень із галицьким "заступництвом". Ще на початку своєї діяльності, у січні 1921 р. полковник Сікевич повідомив МЗС, що представник ЗО УНР майор Біберович залишив Будапешт. Водночас йому, як єдиному повноважному репрезентантові УНР в Угорщині, доводилося вирішувати питання, пов'язані з перебуванням в угорській столиці галичан.

1922 р. почався для Голови місії полковника Сікевича взаємними візитами до адмірала Міклоша Хорті, декана дипломатичного корпусу папського нунція, президента Ради Міністрів, усіх членів кабінету, голови Національного Зібрання Галля Гастона, представників іноземних держав в Угорщині та представників інтернаціонального і угорського Червоного Хреста⁶⁸. 27 січня В.Сікевич та Л.Кобилянський були запрошені визначним політичним діячем Угорщини Карлом Гусаром на "великий парадний бал", в якому брали участь адмірал Міклош Хорті, ерцгерцог Йосип, міністр-президент Іштван Бетлен та ін. 28 січня голова і члени дипломатичної місії на запрошення кардинала-примаса Угорщини брали участь в урочистій службі Божій та панахиді на спокій душі Папи Бенедикта XV, що відбулася в коронаційній церкві св. Матяша. Обов'язкові запрошення членів Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині на урядові заходи свідчили про визнання її офіційності та перспективу українсько-угорських стосунків на найближчий час, чому сприяв "дипломатичний такт Генерала В.Сікевича"⁶⁹. У травні 1922 р. генерал Сікевич і поручник Гамерський взяли участь в урочистому відзначенні звільнення Угорщини від турецької навали. Разом з іншими учасниками свята вони поклали вінки до пам'ятника героям, що загинули в обороні вітчизни.

Заслуги українського посла визнавали й керівники та колеги. Він користувався помітною повагою серед українських високопосадовців. Із Новим 1922 роком В.Сікевича вітали міністр закордонних справ УНР А.Ніковський, посол у Відні Гр.Сидоренко, Голова Директорії С.Петлюра, що засвідчувало оцінку діяльності місії як "тяжкої і відповідальної справи на користь Батьківщини". У серпні 1922 р. полковнику Сікевичу було присвоєно чергове звання генерал-хорунжого. Дякуючи за привітання з цією подією М.Василькові, голова місії писав: "Як і сьогодні, так і надалі я радий працювати для добра Рідного Краю"⁷⁰.

До завдань місії незмінно належала консульська діяльність. У січні 1922 р. до них додалося полагодження консульських справ щодо українців, які перебувають в Австрії⁷¹. З аналогічною пропозицією у вересні 1922 р. звернулося до В.Сікевича Консульство УНР у Данцигу, зважаючи на "гарне становище Дипломатичної місії на Угорщині, прихильне відношення угорського Уряду, а також до деякої міри не дуже добрий матеріальний стан Місії", видавати паспорти, тим самим маючи певний економічний зиск (650 німецьких марок за паспорт)⁷². Перебирання консульських обов'язків українських представництв у Австрії й Німеччині, попри обіцяне поліпшення матеріального становища НДМ УНР в Угорщині, лише ускладнило його. Прохання Місії до українського посольства в Німеччині про надання 100 паспортних бланків було переадресовано до Австрії, а Посольство УНР у Відні спромоглося надати лише 20 бланків через "брак грошових засобів"⁷³. Однак незабаром до обов'язків НДМ в Угорщині у зв'язку зі скасуванням Посольства УНР в Берліні додалася допомога в оформленні паспортів українським біженцям у Німеччині. Ставлення до роботи місії як до "надзвичайно важливої і корисної"⁷⁴ засвідчує лист Надзвичайного Посла і Уповноваженого Міністра УНР М.Василька від 25 липня 1922 р., у якому погоджується намір В.Сікевича скоротити склад місії.

Зменшення фінансування місії змусило змінити адресу помешкання й переміститися на Margitrakpart, 53, яка залишалася до кінця її діяльності й фактично стала останньою адресою місії для цього періоду. Водночас у складі місії почав

назрівати конфлікт. Як пояснював В.Сікевич у листі до М.Василька, І.Стасів розпочав комерційну діяльність і планував відкрити "контору інформації" без погодження з керівником місії. За згодою М.Василька, аташе було звільнено, хоч скорочення штату не мало сенсу через його обмеженість.

На середину 1923 р. матеріальне становище співробітників місії дещо поліпшилося. Місячне утримання Голови місії складало 12000 крон (та 7400 додатково), радника – 10000 крон (та 5000 додатково), аташе – 9450 крон, канцелярист-ки – 2800⁷⁵. Однак діяльність прес-бюро так і не відновилась.

Незабаром В.Сікевича було залучено до організації переїзду Голови Директорії військ УНР С.Петлюри через Будапешт і короткотермінового там перебування. Виконання цього доручення стало справою честі для генерала. Перебування Симона Петлюри в Будапешті в січні 1924 р. за прізвиськом Стефана Могили як керівника прес-бюро було великою мірою забезпечене зусиллями дипломатичної місії й залишилося в пам'яті В.Сікевича як остання зустріч із харизматичним лідером Директорії.

Традиційні новорічні візити у перші дні нового 1924 р. до Глави Держави, ерцгерцога Йосипа, папського нунція та інших офіційних осіб ("щоби не забували нас") не приспала передчуття наближення кінця.

2 квітня 1924 р. генерала Сікевича було повідомлено про рішення угорського уряду припинити "на підставі політичних поглядів" діяльність української дипломатичної місії в Будапешті. Наступного дня розпочалися ліквідаційні заходи й підготовка документів для архіву. Наказ №53 від 12 травня 1924 р., виданий у Будапешті, стиль якого швидше нагадував прощальний лист, ніж офіційний документ, поставив крапку в повноваженнях місії: "Спасибі Вам, мої рідні співробітники, за Вашу безкорисну працю на славу нашої Матусі України. Дай Вам Боже щастя, бувайте здорові і не покладайте Вашої роботи на боротьбу за Самостійну й незалежну Україну!"⁷⁶.

НДМ УНР в Угорщині припинила своє функціонування у числі останніх дипломатичних представництв УНР. Діяльність першої української дипломатичної установи в Угорщині (1919–1924 рр.) розгорталася у складний період історії обох держав. Політична та фінансова нестабільність, територіальні проблеми та регіональний сепаратизм як внутрішні чинники були притаманні державному життю як УНР, так і Угорщини. Однак українсько-угорські відносини на початку ХХ ст. не були обтяжені ні тогочасною дійсністю, ні історичним минулим. Попри всі зміни урядів і пріоритетів зовнішньополітичної діяльності, традиція добросусідських відносин наших держав залишалася аксіомою українсько-угорських міждержавних взаємин. Цьому в міру сил і компетенції сприяли Посли УНР – Микола Галаган (січень 1919 – серпень 1920) і Володимир Сікевич (грудень 1920 – квітень 1924), яким доля визначила започатковувати дипломатичні відносини України і Угорщини. Найвищими пріоритетами їхньої діяльності були українська ідея, захист національних інтересів, увага до українського громадянина за кордоном. Понад 5 років роботи послідовно керованої ними місії заклали надійні підвалини українсько-угорських дипломатичних відносин.

⁷⁵ *Веденєєв Д.В.* Становлення зовнішньополітичної служби України (1917–1920 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1994. – 197 арк.; *Заруда Т.В.* Зовнішньополітична діяльність уряду Української Держави, 1918 р.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1995. – 15 с.; *Дуброва О.П.* Формування державних кордонів в Україні, 1917–1925: Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1996. – 202 арк.; *Варгатюк С.В.* Зовнішня політика Директорії УНР: Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1996. – 165 арк.; *Соловійова В.В.* Дипломатичні представництва Української Народної Республіки в країнах Центральної Європи за доби Директорії (1918–1920 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 1999. – 180 арк. та ін.

⁷⁶ *Держалюк М.С.* Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. – К., 1998. – 240 с.; *Матвієнко В.М.* Українська дипломатія 1917–1921 рр.: на теренах постімперської Росії. – К., 2002. – 373 с.; *Павлюк О.В.* ЗУНР і політика Угор-

щини // Україна в минулому. – Вип. VII. – К.; Л., 1995. – С.33–40; *Його ж.* Дипломатія злуки. До питання про об'єднання УНР і ЗУНР // Всесвіт. – 1992. – №1–2. – С.176–178; *Кірсенко М.* Чеські землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918–1920 рр.: Політико-дипломатична історія за доби становлення Чехословацької республіки. – К., 1997. – 335 с.; та ін.

³ *Тинченко Я.Ю.* Українське офіцерство: шляхи скорботи й забуття. – К. – Ч.1: Біограф.-довідкова. – С.164–167.; *Матвієнко В., Головченко В.* Історія української дипломатії XX століття у постатях. – К., 2001. – 266 с.; *Табачник Д.* Історія української дипломатії в особах: Навч. посібник. – К., 2004. – 640 с.

⁴ Збірник наукових праць започатковано Інститутом історії України НАН України 1991 р., відповідальний редактор – д-р. іст. наук, проф. С.В.Віднянський.

⁵ Науковий щорічник засновано Історичним клубом “Планета”, Генеральною дирекцією з обслуговування іноземних представництв 2000 р., головний редактор – канд. іст. наук А.В.Денисенко.

⁶ Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001. – 736 с.

⁷ Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. – К., 2004. – Т. 1. – 760 с.; Т. 2. – 812 с.

⁸ Нариси з історії дипломатії України. – С.314.

⁹ *Павлюк О.В.* Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920) // Нариси з історії дипломатії України. – С.314–396.

¹⁰ *Головченко В.І.* Дипломатія Західноукраїнської Народної Республіки (Західної Облaсті УНР) // Українська дипломатична енциклопедія. – Т. 1. – С.375–378; *Матвієнко В.М.* Дипломатія УНР доби Директорії // Українська дипломатична енциклопедія. – Т. 1. – С.388–391; *Матвієнко В.М.* Міністерство закордонних справ УНР доби Директорії // Українська дипломатична енциклопедія. – Т. 2. – С.111.

¹¹ ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 39 зв.

¹² ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 56. Порухення питання про затвердження його кандидатури заступником міністра закордонних справ не узгоджувалося з рішенням Директорії від 9 січня 1919 р., яким було ухвалено штати НДМ УНР в Угорщині на чолі з Ґалаґаном.

¹³ *Осташко Т., Соловйова В.* Микола Ґалаґан: біографічний нарис // Микола Ґалаґан. З моїх споминів. – К., 2005. – С.21.

¹⁴ Див.: *Веденєєв Д.* Нащадок славного роду: дипломат Микола Ґалаґан // Україна дипломатична: Науковий щорічник. – К., 2004. – Вип. IV. – С.674.

¹⁵ *Ґалаґан М.* З моїх споминів. – Л., 1930. – Ч. III. – С.171; Ч.IV. – С.18.

¹⁶ *Осташко Т., Соловйова В.* Микола Ґалаґан... – С.23.

¹⁷ *Ґалаґан М.* З моїх споминів... – С.105.

¹⁸ Там само. – С.106.

¹⁹ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1.

²⁰ Вісник УНР. – 1919. – № 4. – С.1.

²¹ *Ґалаґан М.* З моїх споминів. – С.111.

²² ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 7–8, 12.

²³ Там само. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 24–29.

²⁴ *Головченко В.І.* Василько Микола Миколайович // Українська дипломатична енциклопедія. – Т. I. – С.171, 172.

²⁵ *Головченко В.І.* Смаль-Стоцький Степан Йосипович // Українська дипломатична енциклопедія... – Т. II. – С.484.

²⁶ *Ґалаґан М.* З моїх споминів. – С.109.

²⁷ Там само. – С.129.

²⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 24–29.

²⁹ Військова місія Антанти, очолювана підполковником Ф. Віксом, прибула до Будапешта 27 листопада 1918 р. для сприяння встановлення зв'язків уряду Угорщини з країнами-переможцями в Першій світовій війні. Детальніше див.: *Пушкаш А.І.* Внешня політика Венгрии (окт. 1918 – апр. 1919 г.). – М., 1981. – С.42–44.

³⁰ Нариси з історії дипломатії України. – С.346.

³¹ *Ґалаґан М.* З моїх споминів. – С.149.

³² Там само.

³³ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 156.

- ³⁴ Галаган М. З моїх споминів. – С.149.
- ³⁵ Галаган М. Там само. – С.166.
- ³⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 1 – Арк. 57–63.
- ³⁷ Галаган М. З моїх споминів. – С.176.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ Там само. – С.199.
- ⁴⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 5 зв.
- ⁴¹ Там само. – Спр. 1. – Арк. 24–29.
- ⁴² Пушкаш А. Внешняя политика Венгрии. Ноябрь 1918 – апрель 1927 г. – М., 1981. – С.83.
- ⁴³ Див.: Павлюк Олександр. Зовнішня політика ЗУНР. – С.119; Його ж. ЗУРН і політика Угорщини... – С.39.
- ⁴⁴ Галаган М. З моїх споминів. – С.248.
- ⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 3.
- ⁴⁶ Там само. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 20.
- ⁴⁷ Там само.
- ⁴⁸ Там само. – Арк. 4.
- ⁴⁹ Там само. – Арк. 4 зв.
- ⁵⁰ Нариси з історії української дипломатії. – С.349.
- ⁵¹ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 90.
- ⁵² Довідник з історії України. – К., 2001. – С.211.
- ⁵³ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 6.
- ⁵⁴ Галаган М. З моїх споминів. – С.229.
- ⁵⁵ Див.: Веденєєв Д.В. Становлення зовнішньополітичної служби України (1917–1920 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1994. – Арк. 111.
- ⁵⁶ Галаган М. З моїх споминів. – С.294.
- ⁵⁷ Там само.
- ⁵⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 15 зв.
- ⁵⁹ Там само. – Спр. 95. – Арк. 26.
- ⁶⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 14 зв.
- ⁶¹ Л.Р.Кобилянський працював на посаді головного лікаря військово-санітарної місії в Будапешті під керівництвом В.В.Сікевича з 28 лютого по 31 липня 1920 р. Мав досвід роботи в українському посольстві в Туреччині й претендував, як згадує М.М.Галаган, на посаду голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Будапешті.
- ⁶² ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 16.
- ⁶³ Там само. – Арк. 19.
- ⁶⁴ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 2.
- ⁶⁵ Там само. – Спр. 49. – Арк. 3 зв.
- ⁶⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 68.
- ⁶⁷ ЦДАВО України. – Ф. 4211. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 52.
- ⁶⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 3.
- ⁶⁹ Ювілейна пам'ятка з нагоди п'ятидесятої річниці військової служби та двадцятилітньої праці для української державності його ексценції генерал-хорунжого Володимира Сікевича. – Вінніпег, 1938. – С.10.
- ⁷⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3518. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 17.
- ⁷¹ ЦДАВО України. – Ф. 4456. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 209.
- ⁷² Там само. – Спр. 74. – Арк. 13 зв.
- ⁷³ Там само. – Спр. 75. – Арк. 71.
- ⁷⁴ Там само. – Спр. 73. – Арк. 36.
- ⁷⁵ Там само. – Спр. 82. – Арк. 1 зв.
- ⁷⁶ Там само. – Спр. 79. – Арк. 26.

The article on the basis of archive information sheds light upon the activity of first diplomatic representative office of Ukraine in Hungary – Diplomatic mission extraordinary of UNR (1919–1924), analyses outstanding Ukrainian figures (M.Galagan, V.Sikevych, O.Kandyba, M.Shrah and others) input in establishment and development of Ukrainian-Hungarian diplomatic relations.